

Oude lessen opnieuw onder de aandacht

Uitspraak en Melodie

Op 15 juni organiseerde de Beroepsvereniging Nt2-docenten op de VU in Amsterdam een druk-bezochte Studiemiddag over UITSpraak EN VERSTAAVARDIGHEID IN Nt2-LESSEN. Er waren verschillende workshops en presentaties, Chris van Veen had een uitstekende openingslezing met de state of arts en muzikant/Nt2-docent Henk Noorland studeerde met de deelnemers weer enkele nieuwe uitspraakliederen in. Naar aanleiding van de presentaties en lezingen zal een BVNt2-bundel worden samengesteld door Bart Bossers. Deze uitgave wordt al in het najaar 2007 verwacht.

Hierbij alvast een bijdrage uit deze bundel, naar aanleiding van de workshop van Karolien Thio en Simon Verhallen.

Verstaanbaarheid

Verstaanbaar leren spreken in een tweede taal is heel lastig. Maar in principe moet elke T2-leerder de uitspraak van de nieuwe taal onder de knie kunnen krijgen. Al zal het voor de ene leerder meer moeite kosten dan voor de andere. Hoofdzaak blijft: veel luisteren, veel oefenen (heel vaak, maar kort), veel training en veel feedback. Dus, veel werk voor de Nt2-docent, al zal de docent veel kunnen overlaten aan de cassette- of cd-speler en de computer.

Uitspraak is voor T2-onderwijs naast woordenschat het belangrijkste basis-onderdeel. Lessen uitspraak hebben betrekking op verschillende onderdelen. Naast de juiste verklanking (de klinkers, de medeklinkers, de schwa en de tweeklanken) gaat het toch vooral om juiste beklemtoning, intonatie, ritme en expressie. Over die laatste onderdelen gaat dit artikel.

Klemtoon en intonatie

Foute beklemtoning en verkeerde intonatie kunnen gemakkelijk tot onbegrip en misverstand en soms ook tot irritatie en ongenoegen leiden.

Bekende voorbeelden daarvan zijn de intonatiepatronen in een taal die boosheid en vriendelijkheid aangeven. Die patronen zijn niet voor alle talen dezelfde. T2-sprekers die de goede in-

tonatie voor het uitdrukken van boosheid, vriendelijkheid, twijfel of verzoeken niet beheersen – niet goed horen én niet goed kunnen realiseren in eigen spraak – kunnen daar veel problemen van ondervinden.

Foute beklemtoning komt vaak voor wanneer taalleerders uit de eerste fase van taalontwikkeling komen en steeds vaker nieuwe woorden uit teksten leren; de eerste input is dan niet meer mondeling maar schriftelijk. Daar komt bij dat de iets gevorderde taalleerder ook steeds vaker met meerlettergrepige en samengestelde woorden te maken gaat krijgen en bij meerlettergrepige en samengestelde woorden kunnen woordaccenten verspringen.

Woordbeklemtoning gedraagt zich over het algemeen regelmatig; er zijn regels voor en er zijn weinig uitzonderingen. In alle goede woordenboeken staan aanwijzingen voor woordaccent: de klassieke aanduiding is het accentteken (´) vóór de lettergreep die beklemtoond wordt; in het POCKETWOORDENBOEK NT2 van Van Dale worden beklemtoonde lettergrepen (wij spreken hier liever over woordstukken)

aangeduid met een dikke streep eronder. Een taalleerder die een nieuw woord verwerft moet natuurlijk meteen de goede betekenis in het hoofd krijgen, maar eigenlijk ook meteen de goede uitspraak. Nt2-docenten moeten bij de cursisten vanaf dag 1 inprenten: *Leer je een nieuw woord en probeer je dat woord te onthouden, zorg dan dat je meteen de goede uitspraak erbij hebt opgeslagen. Zeg het woord vaak in jezelf.* Het wordt niet vaak toegepast in de lessen Nt2, maar een docent zou er goed aan doen het betreffende woord een paar keer hardop uit te spreken en het door de klas te laten herhalen. Het woord daarbij op het bord schrijven en een teken erbij waar het woordaccent valt, helpt ook. Wie aan het nut van deze stelregel twijfelt moet in de klas maar eens kijken welke cursisten de woorden *maatregelen, instrumenten, schrikbarend, enzovoorts* (bij wijze van demonstratie) goed uitspreken!

DUIDELIJKE TAAL!-materialen

Het lespakket voor UITSpraak EN Melodie dat behoort bij de Teleac/ITTA serie DUIDELIJKE TAAL! is waarschijnlijk nog

op veel ROC's en scholen aanwezig. Op de Nt2-docentenconferentie in Bovendonk hebben alle deelnemers die dat wilden een heel pakket kunnen meenemen¹.

Het pakket bevat een serie lessen *Uitspraak en Melodie* en *Gesproken Woordenlijsten*. De *GESPROKEN WOORDENLIJSTEN* bestaan uit reeksen veel gebruikte inhoudswoorden (zelfstandige naamwoorden, werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden) bij de thema's van *DUIDELIJKE TAAL!*. Het gaat hier bijna uitsluitend om thema's in het domein *WERK EN WERK ZOEKEN*. De thema's zijn:

- Functioneringsgesprek voeren
- Leefstijdsbeleid
- Veiligheid & gezondheid op het werk
- Kwaliteitszorg
- Beroepskeuze
- Solliciteren
- Deelnemen aan een teamoverleg
- Ziek zijn, beter worden
- Lezen & schrijven op het werk
- De ondernemingsraad
- Multiculturele teams
- Etnisch ondernemerschap
- Werken in zelfsturende teams
- Scholing in het bedrijf
- Veilig langs de weg
- Scholing van jongeren

De gekozen woorden zijn kernbegrippen bij het thema. Het zijn vooral meerlettergrepige woorden en woorden waar zich uitspraakproblemen kunnen voordoen. Woorden als *baan* of *baas* zijn weliswaar werkgerelateerde begrippen, maar leveren zelden uitspraakproblemen op.

De begrippen zijn gekozen, omdat ze belangrijk zijn voor het volgen en kunnen meedoen aan gesprekken over dat onderwerp. Al staat wel vast dat niet iedereen met alle onderwerpen of thema's te maken gaat krijgen (zoals *etnisch ondernemerschap* of *werken in zelfsturende teams*), en dus niet iedereen alle gekozen woorden hoeft te kennen. Docenten en cursisten kunnen relevante thema's kiezen. Bij de woorden is geen betekenis gegeven; veel woorden komen voor in het *POCKETWOORDENBOEK NT2* van Van Dale en daarvan kunnen de cursisten dus zelf de betekenis opzoeken en noteren. Bij sommige woorden zal de docent, een collega/taalmatje of een praktijkbegeleider de betekenis moeten geven of een door de cursist zelf gevonden betekenis moeten controleren.

Uitspraak en Melodie

Het onderdeel *UITSpraak EN MELodie* bestaat uit een zestien lessen met oefeningen op het gebied van beklemtoning, intonatie en dergelijke. Het betreft luisteroefeningen, spreekoefeningen, tips en regels met uitleg van de verschijnselen. Alle oefeningen zijn studio-opnames van Teleac-radio medewerkers. In de zestien lessen worden de volgende onderwerpen behandeld:

- Wordstukken en accent in woorden.
- Het accent in getallen, namen en adressen.
- Het accent in woorden met nieuwe achterstukken (drie lessen)
- Het accent bij voorstukken.
- Het accent op woorden in een zin (zinsaccent).
- Het ritme in zinnen.
- Korte vormen.
- Binden en plakken.
- Intonatie (vraagzin, mededeling).
- Melodie in vraagzinnen (drie lessen).
- Melodie en beleefdheid.
- Melodie en expressie.

De lessen zijn bedoeld voor zelfstandige oefening, maar een klassikale behandeling vooraf is zeker aan te bevelen. Bij uitspraakoefening is herhaling immers altijd noodzakelijk, dus meerdere keren hetzelfde laten uitvoeren is niet overdreven. Het beste is de cursisten zelf enkele malen te laten luisteren en te laten oefenen. De docent moet tussendoor nog wel minstens eenmaal meeluisteren en controleren. Voor zelfbeoordeling zijn sleutels toegevoegd.

Met uitspraakoefeningen van *DUIDELIJKE TAAL!* kan in de volgende settingen (na elkaar of naast elkaar) gewerkt worden:

- 1 **Klassikaal.** Wij raden aan met nieuwkomers en beginners het hele programma door te nemen onder begeleiding van een docent.
- 2 **Zelfstandig.** Nadat het programma integraal is behandeld, selecteert de docent één of twee hoofdstukken die de cursist zelfstandig herhaalt. Gevorderde cursisten kunnen het hele programma zelfstandig bestuderen (hetzelfde geldt ook voor de toepasselijke gesproken woordenlijsten).
- 3 **Remediaal.** *DUIDELIJKE TAAL!*-oefeningen en gesproken woordenlijsten kunnen ook gebruikt worden om verstaanbaarheidsproblemen te remediëren. We denken hierbij

onder andere aan meertaligen die een MBO- of HBO-opleiding volgen. Ook hier dient de docent de juiste hoofdstukken te selecteren.

Het uitkiezen van de juiste verstaanbaarheidsaspecten met remediëring als doel (zoals beschreven onder 2 en 3) is niet altijd eenvoudig. Eén manier is een opname te maken van de cursist en dan alle verstaanbaarheidsaspecten één voor één te beluisteren. Een andere, snellere, manier is te proberen erachter te komen hoe de spraak van de cursist overkomt, d.w.z. wat voor gevoel je er als docent bij krijgt. Zo kan iemands spraak je vervelen, ergeren, opjagen, geboeid houden enz. Wanneer het gevoel benoemd is, moet bepaald worden welk verstaanbaarheidsaspect 'verantwoordelijk' is voor dat gevoel en in welke hoofdstukken van *DUIDELIJKE TAAL!* dat aspect aan de orde komt.

Praktijkvoorbeelden

Hieronder volgen enkele praktijkvoorbeelden om te verduidelijken hoe docenten het materiaal voor remediërende doeleinden kunnen gebruiken:

J. heeft als nieuwkomer het programma *DUIDELIJKE TAAL!* onder begeleiding van een docent afgerond. Wanneer de docent J. daarna hoort spreken tijdens een rollenspel valt haar op dat zijn spraak onbeleefd overkomt. Na nog eens goed geluisterd te hebben, komt ze tot de conclusie dat dit ligt aan (het ontbreken van) de vraagintonatie. Ze raadt J. aan de hoofdstukken 11 en 13 van *DUIDELIJKE TAAL!* nog een aantal malen zelfstandig te oefenen. Aandachtspunt voor J. is daarbij dat zijn stem omhoog gaat wanneer hij een vraag

**Een andere,
snellere, manier is te
proberen erachter te komen
hoe de spraak
van de cursist overkomt,
d.w.z. wat voor gevoel je
er als docent bij krijgt.**

**Taallearners
ondersteunen
bij de ontwikkeling van
een goede uitspraak
is
een belangrijke competentie
van Nt2-docenten.**

stelt. Wanneer daarna weer rollenspellen worden gedaan, geeft de docent J. steeds feedback op de vraagintonatie.

W. is nieuwkomer. Elke week bestudeert ze onder begeleiding van haar docent een deel van de DUIDELIJKE TAAL!-oefeningen. De docent bemerkt dat hij W. vaak te laag inschat. Hoewel haar cijfers goed zijn, maakt ze de indruk de stof niet te beheersen. Aangekomen bij hoofdstuk 12 gaat de docent een licht op. Bij het oefenen van de intonatie van de stellende zin valt het hem op dat W. elke stellende zin als een vraagzin intoneert. Het lijkt dan steeds of ze twijfelt aan haar antwoord. De docent raadt W. aan hoofdstuk 12 nog een aantal malen zelfstandig door te nemen met als aandachtspunt het dalen van de melodie bij stellende zinnen. Wanneer W. daarna in de klas antwoord moet geven op vragen, corrigeert de docent wanneer nodig haar intonatie.

K. is nieuwkomer. Naast het volgen van een cursus Nederlands werkt ze in een winkel. Ze vertelt dat ze daar door klanten vaak niet verstaan wordt. Dat lijkt niet verwonderlijk. Ook haar docent moet zich buitengewoon goed concentreren om haar te kunnen verstaan. Het spreken lijkt een grote brij, maar kleine stukjes zijn wel verstaanbaar. De docent realiseert zich dat dit komt doordat K. het zinsaccent dan goed toepast. K. doet vervolgens een

aantal keren zelfstandig hoofdstuk 7 van DUIDELIJKE TAAL! met als aandachtspunt het nadrukkelijker/hoger uitspreken van de belangrijke woorden. Vervolgens laat de docent dit ook nog oefenen in zogenaamde winkelgesprekjes.

P. is een gevorderde cursist. Naast een cursus Nederlands werkt ze in een restaurant. Daar krijgt ze vaak opmerkingen van gasten over haar slechte verstaanbaarheid. Haar docent heeft het probleem snel geanalyseerd: P. maakt veel klemtoonfouten wat, gezien het feit dat haar moedertaal Frans is, niet zo verwonderlijk is. P. bestudeert zelfstandig hoofdstuk 1 t/m 6 van DUIDELIJKE TAAL!. En ze doet de oefeningen daaruit gedurende enkele weken regelmatig. Ze legt een lijst aan met 'restaurantantwoorden'. Ze probeert de klemtoonregels toe te passen op haar eigen lijst met restaurantwoorden en oefent dat eenmaal samen met haar docent. Tijdens het werk probeert ze het geleerde meteen toe te passen. Na enkele weken controleert de docent of de uitspraak inderdaad verbeterd is.

R. is student aan een HBO-opleiding Toerisme. Zijn studiebegeleider raadt hem aan logopedie te gaan doen: R. heeft een zwaar Spaans accent en zal waarschijnlijk problemen krijgen gedurende zijn stages. Opvallend in R.'s spraak zijn het afwijkende ritme, de verkeerde uitspraak van de schwa

en enkele articulatiefouten. R. bestudeert samen met de logopedist hoofdstuk 8 en 9 van DUIDELIJKE TAAL! en doet de oefeningen verschillende keren. Daarbij let hij steeds op drie dingen: het verlengen van de lettergreep die het accent heeft, de correcte uitspraak van de schwa en de uitspraak van de /t/ aan het eind van een woord. Later wordt ditzelfde nogmaals geoefend in rollenspellen.

Tijdens het **zelfstandig oefenen** met UITSpraak EN MELODIE van DUIDELIJKE TAAL! kan de volgende didactische opbouw gehanteerd worden:

- 1 **Luisteren.** DUIDELIJKE TAAL! bevat een aantal luisteropdrachten die eindigen met een vraag. Door deze vraag te beantwoorden, ontdekt de cursist een stukje van de 'uitspraakgrammatica'.
- 2 **Naspreken.** Wanneer de vragen beantwoord zijn, moet de cursist de aangeboden woorden en zinnen gaan naspreken. Het is belangrijk dat de cursist daarbij een aandachtspunt heeft zoals in bovenstaande praktijkvoorbeelden. Ook in het programma zijn aandachtspunten geformuleerd.
- 3 **Voorspreken.** Om een verstaanbaarheidsaspect echt te leren beheersen m.b.v. DUIDELIJKE TAAL! moet de cursist ook nog een voorspreekfase doorlopen. Hij spreekt dan eerst zelf het woord of de zin en controleert dan m.b.v. de CD of dit juist was.

Tot slot

Taallearners ondersteunen bij de ontwikkeling van een goede uitspraak is een belangrijke competentie van Nt2-docenten. We hebben de indruk dat de aandacht voor uitspraakverbetering de afgelopen jaren een beetje was weggezaakt. We zijn blij met de Conferentie van de BVNT2 en de komst van de bundel artikelen over dit onderwerp, zodat het ontstane hiaat weer enigszins is opgevuld.

*Karolien Thio
Simon Verhallen*

Karolien Thio is werkzaam voor Bureau Spreektaal, Amsterdam.

Simon Verhallen is directeur bij ITTA, Universiteit van Amsterdam.

Noot

1 Docenten die een Docentenmap met de Cassettes van DUIDELIJKE TAAL! willen ontvangen kunnen een gratis exemplaar aanvragen bij ITTA, Corrine van den Nieuwendijk, telefoon 020 - 525 38 44.